

ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ МЕДІА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

STATE CONTROL OVER THE MEDIA DURING MARTIAL LAW: PROBLEMS AND PROSPECTS

Кузава В.І., студентка I курсу

Навчально-науковий інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Литвин Н.А., д.ю.н., професор,

професор кафедри службового та медичного права

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті проводиться аналіз стану здійснення державного контролю за діяльністю медіа під час воєнного стану та його впливу на національну безпеку. Досліджуються роль та функції національних органів медіарегулювання, таких як Національна рада з питань телебачення і радіомовлення та Центр протидії дезінформації, у забезпеченні інформаційної безпеки держави. З врахуванням стратегічного значення медіа для формування громадської думки та забезпечення стабільності в суспільстві, розглядаються основні фактори, що сприяють поширенню дезінформації та маніпуляційної інформації через медіа. Висвітлюються стратегії та заходи, спрямовані на ефективну протидію дезінформації у медіапросторі. Розглядаються позитивні та негативні аспекти державного контролю за діяльністю медіа в умовах воєнного стану. Зазначається, що державний контроль може сприяти захисту національної безпеки, громадянського суспільства, боротьбі з дезінформацією, створенню об'єктивного інформаційного простору та стабільності. Однак, він також може призвести до цензурних обмежень, маніпуляції громадською думкою та обмеження доступу до об'єктивної інформації. Пропонуються заходи для забезпечення балансу між захистом національної безпеки та збереженням основних прав та свобод громадян, включаючи удосконалення законодавства, забезпечення незалежності медіа від владних втручань, заборона будь-яких форм цензури, прозорість управління та роботи медіаорганів, підвищення медіаосвіти. Міжнародне співробітництво також є важливим аспектом забезпечення інформаційної безпеки. Обмін досвідом та кращими практиками з іншими країнами, які стикаються з подібними викликами, може сприяти удосконаленню національних стратегій та заходів протидії дезінформації. Відзначається важливість спільних зусиль державних органів, медіа та громадянського суспільства для забезпечення стабільності та безпеки у суспільстві в умовах воєнного стану. Лише завдяки об'єднанню зусиль та взаємодії можна досягти збалансованого підходу, який враховує як потребу в захисті національної безпеки, так і дотримання основних прав і свобод громадян.

Ключові слова: державний контроль, медіа, засоби масової інформації, воєнний стан, інформація, дезінформація, національна безпека, інформаційна безпека, Національна рада з питань телебачення і радіомовлення, Центр протидії дезінформації, свобода слова, ризики, загрози.

The article analyzes the state of state control over media activities during martial law and its impact on national security. The role and functions of national media regulatory bodies, such as the National Council of Television and Radio Broadcasting and the Center for Countering Disinformation, in ensuring the information security of the state are studied. Taking into account the strategic importance of the media for shaping public opinion and ensuring stability in society, the main factors that contribute to the spread of disinformation and manipulative information through the media are considered. The strategies and measures aimed at effectively countering disinformation in the media space are highlighted. Positive and negative aspects of state control over media activities under martial law are considered. It is noted that state control can contribute to the protection of national security, civil society, the fight against disinformation, and the creation of an objective information space and stability. However, it can also lead to censorship restrictions, manipulation of public opinion and restriction of access to objective information. Measures are proposed to strike a balance between protecting national security and preserving the fundamental rights and freedoms of citizens, including improving legislation, ensuring the independence of the media from government interference, prohibiting any form of censorship, making the management and operation of media organizations transparent, and improving media education. International cooperation is also an important aspect of ensuring information security. Sharing experience and best practices with other countries facing similar challenges can help improve national strategies and measures to counter disinformation. The importance of joint efforts by government agencies, media and civil society to ensure stability and security in society under martial law is emphasized. Only through joint efforts and cooperation can a balanced approach be achieved that takes into account both the need to protect national security and the observance of fundamental rights and freedoms of citizens.

Key words: state control, media, mass media, martial law, information, disinformation, national security, information security, National Council of Television and Radio Broadcasting, Centre for Countering Disinformation, freedom of speech, risks, threats.

Постановка проблеми. У період воєнного стану функціонування медіа набуває стратегічного значення для забезпечення національної безпеки. Інформаційний простір стає ареною, де розвиваються маніпуляції та дезінформація. Війна не лише тестує стійкість національної безпеки, але й ставить під сумнів засади свободи слова та доступу до об'єктивної інформації.

У період воєнного стану виникають низка складних питань, пов'язаних з діяльністю медіа. Серед найбільш актуальних проблем це вже вказаний раніше захист національної безпеки, боротьба з фейковими новинами та дезінформацією, цензура та обмеження свободи слова, маніпуляція інформацією, обмеження доступу до об'єктивної інформації тощо. Тому постає необхідність у встановленні ефективного державного контролю за діяльністю медіа під час воєнного стану з метою забезпечення стабільності та безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останніх років, особливо в контексті російсько-української

війни, вплив медіа як інформаційних каналів на громадську думку став предметом дослідження Васильківської О. Є., Наместніка В. В., Литвин Н. А., Ярош А. О., Шиманової-Стефанишин О. В. Разом з тим, дослідження Гриня О. О., Шульської Н. М., Зінчук Р. С., Башманівського В. І. вказують на активне використання медіа російською пропагандою для поширення своєї версії подій та формування негативного ставлення до української влади та суспільства.

Метою статті є проведення аналізу сутності та проблем державного контролю за діяльністю медіа під час воєнного стану та визначення шляхів запобігання поширенню дезінформації та маніпуляції інформацією.

Виклад основного матеріалу. Поняття «медіа» було введено в законодавство з прийняттям Закону України «Про медіа» (далі – Закон) 13 грудня 2022 року. Відповідно до цього Закону воно є синонімом до «засіб масової інформації» і визначається як засіб поширення масової інформації у будь-якій формі, який періодично чи регулярно

виходить у світ під редакційним контролем та постійною назвою як індивідуалізуючою ознакою [1]. Хоча, якщо звернутись до Розділу X Прикінцевих та перехідних положень, можна стверджувати, що це поняття фактично змінило звичне – «засіб масової інформації».

Для того, щоб проаналізувати сутність та визначити основні проблеми, які виникають при здійсненні державного контролю за діяльністю медіа, важливо виокремити основні типи медіа. Стаття 13 вищевказаного Закону відносить до суб'єктів у сфері медіа: суб'єктів у сферах аудіовізуальних медіа, друкованих медіа, онлайн-медіа, провайдерів аудіовізуальних сервісів; провайдерів платформ спільного доступу до відео; постачальників електронних комунікаційних послуг для потреб мовлення з використанням радіочастотного спектра [1].

Державний контроль за діяльністю медіа є системою заходів та механізмів, що встановлюються державою з метою регулювання та нагляду за функціонуванням медіа на своїй території. Узгоджений та ефективний державний контроль за медіа є важливою складовою демократичного суспільства, яке дозволяє зберігати баланс між свободою слова та національною безпекою, зокрема в умовах воєнного стану.

Як зазначає Бігун В. М., одним із перших і основних завдань державної політики у сфері медіа законодавцем визначено забезпечення достовірності та збалансованості подання інформації, вільного і відкритого обговорення суспільно важливих проблем. Незважаючи на тривалу гібридну війну російської федерації проти України, наша держава продовжує дотримуватися вимог щодо невтручання у редакційну політику незалежних медіа. Одночасно, намагається викривати та ефективно боротись з фейками країни-агресора, аби захистити національний інформаційний простір країни від зовнішніх негативних інформаційних впливів [2, с. 392].

Відповідно до статті 6 Закону органом державного регулювання діяльності у сфері медіа, а також органом нагляду (контролю) у цій сфері є Національна рада.

За даними медіарегулятора нині ворог активно опрацьовує теми, пов'язані з мобілізацією, дискредитацією керівництва держави, корупцією, наданням партнерами військової допомоги Україні. При цьому він перебільшує певні теми, вибирає окремі факти і робить узагальнення. Причинами, через які відбуваються такі явища, найчастіше стають низький рівень професійної освіти журналістів, бажання якнайшвидше повідомити новину, прагнення до клікбейтності. Тому така інформація потрапляє в український медіапростір часто через: передрук з російських інформаційних сайтів; поширення з анонімних російських телеграм-каналів; інформацію з російських телеграм-каналів, яка, попри наявність першоджерела, поширюється далі без зворіжки з оригіналом, тобто у перекрученому вигляді тощо [3].

При Раді національної безпеки і оборони України діє Центр протидії дезінформації. Він забезпечує здійснення заходів щодо протидії поточним і прогнозованим загрозам національній безпеці та національним інтересам України в інформаційній сфері, інформаційну безпеку України, виявлення та протидію дезінформації, ефективну протидію пропаганді, деструктивним інформаційним впливам і кампаніям, запобігання спробам маніпулювання громадською думкою [4].

Відповідно до даних Центру протидії дезінформації останнім часом було зафіксовано інформаційні загрози під назвою «Ухилиянт» та «Майдан-3», і нині триває активна робота щодо протидії цим ворожим кампаніям [5]. Основними викликами є анонімність авторів та розповсюдження контенту організованими групами ботів.

На думку Литвин Н. А. та Ярош А. О., ключовими факторами, які впливають на ефективність та обсяги розповсюдження неправдивої інформації, є соціальні мережі

(використання платформ, таких як Facebook, Twitter, Instagram для швидкого поширення інформації), боти (використання автоматизованих ботів для автоматичного поширення інформації та взаємодії з користувачами), алгоритми (вивчення роботи алгоритмів, що визначають, яка інформація попадає в топові результати пошуку чи рекомендаційні блоки) та цільові аудиторії (розуміння психологічних та соціальних факторів, що роблять деякі групи більш схильними до впливу дезінформації). Дезінформація може викликати численні негативні наслідки такі, як політичні протиріччя, погіршення стану громадського здоров'я та загроза національній безпеці. Так, наслідки дезінформації в контексті національної безпеки становлять серйозну загрозу як внутрішній, так і зовнішній стабільності функціонування держави [6, с. 289–290].

Тож для вирішення проблем, пов'язаних з поширенням неправдивої інформації та маніпуляції у сфері медіа в умовах воєнного стану варто застосовувати такі дії як:

1. Удосконалення процесу моніторингу інформації, що поширюється через медіа, зокрема тієї, що має суспільно-політичний контекст і впливає на громадську думку. Моніторинг повинен здійснюватися в першу чергу – органами, уповноваженими на здійснення державного контролю у цій сфері, а також пресслужбами державних установ і правоохоронними органами. Крім того, важливо розширювати джерела інформації, розвивати механізми міжнародного обміну інформацією та співпраці з іншими країнами та міжнародними організаціями для отримання додаткових джерел інформації та аналізу загроз.

2. Надання оперативної інформації та спростування фейкових повідомлень. На основі результатів моніторингу необхідно оперативно реагувати на поширення неправдивої інформації шляхом надання реальних даних та фактів, що спростовують маніпулятивні повідомлення. Це може включати організацію інтерв'ю, надання коментарів уповноваженими особами.

3. Виявлення та припинення діяльності суб'єктів поширення неправдивої інформації. Важливим кроком є ідентифікація осіб або організацій, які стоять за поширенням дезінформації, та вжиття відповідних заходів. Це може включати їх притягнення до відповідальності перед законом, блокування та закриття їхніх ресурсів чи джерел поширення неправдивої інформації.

Варто зазначити, що загальний підхід повинен базуватися на поєднанні технічних заходів, які спрямовані на виявлення та блокування неправдивої інформації, і вивченні соціальних механізмів маніпуляції та впливу на громадську думку для розробки більш ефективних стратегій протидії.

Доцільно також звернути увагу на те, що при розгляді питання державного контролю за діяльністю медіа важливо враховувати як позитивні, так і негативні аспекти цього явища. Так, до позитивних аспектів державного контролю за діяльністю медіа в умовах воєнного стану або загрози національній безпеці варто віднести:

- захист національної безпеки: у періоди воєнного стану або загрози національній безпеці, державний контроль за медіа може допомогти у запобіганні поширенню дезінформації та ворожо налаштованої пропаганди, що включає блокування небажаних джерел інформації або розповсюдження вірусної пропаганди;

- боротьба з фейковими новинами та дезінформацією: державний контроль може допомогти у боротьбі з поширенням фейкових новин та дезінформації, що включає моніторинг та фільтрацію інформації, що розповсюджується через медіа;

- створення об'єктивного інформаційного простору: у разі державного контролю за медіа може бути забезпечено створення об'єктивного та достовірного інформаційного простору, що включає гарантії незалежності та об'єктивності журналістів, контроль за джерелами інформації та заборона розповсюдження пропаганди;

– захист громадянського суспільства: державний контроль за медіа може допомогти у захисті громадянського суспільства від неконтрольованого впливу маніпулятивних медіаструктур або інформаційних атак;

– стабільність та спокій: правильно налаштований державний контроль за медіа може сприяти стабільності та спокою у суспільстві, особливо у періоди кризи або загострення конфліктів, запобігаючи паніці та негативним настроям серед населення.

У свою чергу негативні аспекти державного контролю за діяльністю медіа виявляються у кількох ключових сферах, які можуть мати значний вплив на суспільство та демократичні процеси. Відтак, державний контроль може призвести до встановлення цензурних обмежень, які обмежують свободу медіа та право на доступ до інформації, що може призвести до приховування важливої інформації або спотворення подій у вигляді пропаганди. Також державний контроль може стати інструментом для маніпуляції суспільною думкою та формування певної думки або настрою, що може включати спотворення подій, приховування негативних фактів або акцентування уваги на певних аспектах ситуації. Важливим недоліком державного контролю може бути обмеження доступу до об'єктивної інформації та об'єктивних джерел новин, що ускладнює процес прийняття обґрунтованих рішень громадянами та підриває довіру до медіа. До недоліків державного контролю також варто віднести цензуру критики влади та політичних опозиційних голосів, що обмежує можливість громадян виражати свої думки та висловлювати незгоду з політикою влади. І на сам кінець, державний контроль може підірвати свободу преси та журналістську незалежність, що є основними принципами демократичного суспільства. Це може призвести до самоцензури серед журналістів та обмеження їхньої здатності висвітлювати важливі та контроверсійні питання.

Хоча державний контроль за медіа має свої позитивні та негативні аспекти, важливо забезпечити баланс між захистом національної безпеки та збереженням основних прав та свобод громадян, таких як свобода слова та доступ до інформації.

Забезпечення захисту національної безпеки та збереження основних прав і свобод громадян, таких як свобода слова та доступ до інформації, можливе шляхом впровадження різноманітних заходів таких як:

– розроблення, прийняття та удосконалення законодавства, яке гарантує свободу слова та доступ до об'єктивної інформації, а також визначає межі державного втручання в діяльність медіа. Ці закони повинні бути спрямовані на захист прав і свобод громадян, а також на підтримку роботи незалежних журналістів та медіа;

– забезпечення незалежності медіа від владних втручань та заборона будь-яких форм цензури, що може бути досягнуто шляхом створення механізмів захисту журналістів від переслідування та тисків з боку влади;

– органи державної влади повинні забезпечити прозорість управління та роботи медіаорганів, щоб уникнути зловживань та корупції. Такі заходи можуть включати публічну звітність та розкриття інформації про власні дії та рішення;

– підвищення рівня медіаосвіти серед населення, щоб громадяни могли критично оцінювати інформацію, яку вони споживають, та розрізняти між правдивими новинами та фейковою інформацією;

– міжнародне співробітництво у сфері інформаційної безпеки для обміну досвідом та найкращими практиками щодо захисту свободи слова та боротьби з дезінформацією.

Загальновизнане розуміння та підтримка основних прав та свобод громадян є важливими складовими для забезпечення демократії та стабільності в суспільстві. Ефективне балансування між захистом національної безпеки та збереженням основних прав і свобод є ключовим завданням для будь-якої демократичної держави.

Висновки. Таким чином, варто зазначити, що під час воєнного стану державний контроль за діяльністю медіа набуває надзвичайної важливості для забезпечення національної безпеки та стабільності. Розповсюдження дезінформації та маніпулятивних повідомлень може серйозно підірвати суспільний порядок і загрожувати національним інтересам. Національна рада як орган державного регулювання медіа та Центр протидії дезінформації грають ключову роль у моніторингу та протидії цим загрозам.

Для ефективного контролю та протидії дезінформації важливо здійснювати оперативне реагування на поширення неправдивої інформації, а також ідентифікувати та припиняти діяльність осіб та організацій, які її поширюють. Лише завдяки спільним зусиллям державних органів, медіа та громадянського суспільства можна забезпечити стабільність та безпеку у суспільстві під час воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про медіа : Закон України від 13 грудня 2022 р. № 2849-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text> (дата звернення 24.04.2024).
2. Бігун В.М. Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення як провідний суб'єкт у сфері медіа. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 9(15). С. 387–402. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/6344/6377> (дата звернення 24.04.2024).
3. Протидія дезінформації і пропаганді: що можуть зробити українські медіа. *Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення*. 23.04.2024 URL: <https://webportal.nrada.gov.ua/yak-ukrayinski-media-mozhut-protystoyaty-propagandi-obgovorennya/> (дата звернення: 24.04.2024 р.)
4. Питання Центру протидії дезінформації : Указ Президента України від 7 травня 2021 року № 187/2021. Президент України Володимир Зеленський : офіц. інтернет-представництво. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1872021-38841> (дата звернення 24.04.2024).
5. Центр провів пресконференцію щодо результатів роботи. *Центр протидії дезінформації*. 19.04.2024. URL: <https://cpd.gov.ua/events/czentr-proviv-preskonferenciyu-shhodo-rezultativ-roboty/> (дата звернення: 24.04.2024 р.).
6. Литвин Н.А., Ярош А.О. Вплив дезінформації на національну безпеку України в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 288–290. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2024/71.pdf (дата звернення 24.04.2024).